

nastrojowych, związanych metafor: „dopiero w promieniu słońca bliskiego horyzontu ukazujemy odpowiednią dla nas wielkość (...) a to, czym nikogo się nie nakarmi, zbieramy z mozołem (...)”.

Markowi Zyburze należy pogratulować udanego wydawnictwa, a dawszy się porwać napisanym z wielkim zaangażowaniem tekstom – pogratulować przede wszystkim Jubilatowi: Niech jeszcze „w promieniu słońca bliskiego horyzontu” jak najdłużej ukazuje swą wielkość!

Maria Wojtczak

FRANCISZEK MANTHEY: *O historii Kaszubów. Prawda i świadectwo.*
Instytut Kaszubski, Gdańsk 1997, 139 ss.

Odnotowanie tej publikacji uzasadnione jest z wielu względów. Esej historyczny ks. prof. Franciszka Mantheya *O historii Kaszubów* – opublikowany po raz pierwszy ponad 30 lat temu w języku niemieckim w RFN – jest pierwszym wydawnictwem Instytutu Kaszubskiego.

Zamysł utworzenia Instytutu Kaszubskiego jako miejsca grupującego reprezentantów świata nauki związanych z ruchem kaszubsko-pomorskim z racji swoich zainteresowań badawczych, korzeni rodzinnych lub też utożsamiania się z programem działania tegoż ruchu zrealizowany został w listopadzie 1996 r.

Za najpilniejsze prace badawcze związane z szeroko pojętą problematyką kaszubsko-pomorską uznano m.in.: opracowanie historii Kaszubów oraz pełnej naukowej monografii regionalizmu kaszubsko-pomorskiego; przygotowanie i wydanie serii biografii naukowych głównych twórców tego regionalizmu, przygotowanie historii literatury piśmiennictwa i języka kaszubskiego oraz reedycja podstawowych dzieł literatury kaszubskiej.

Wydanie rozprawy ks. F. Mantheya jest początkiem realizacji idei poszerzenia i zintensyfikowania badań nad społecznością kaszubską, jej przeszłością i współczesnością. W przygotowanym tomie znalazł się tekst autorstwa F. Mantheya poprzedzony uwagami J. Borzyszkowskiego, jednego z założycieli Instytutu Kaszubskiego, zatytułowany *Ks. Franciszek Manthey oraz jego prawda i świadectwo o historii Kaszubów*. Postawiem opatrzył całość Gerhard Nitschke, członek wspólnoty skupiającej gdańskich katolików i ich potomków żyjących z dala od swej „małej ojczyzny”. Członkowie tej wspólnoty – *Gemeinschaft der Danziger Katholischen Jugend* – założonej w 1947 r. na zamku Gemen koło Borken w Westfalii wytworzyli tradycję Spotkań Gmeńskich (w 1996 r. odbyło się 50. spotkanie), których celem jest zachowanie i pielęgnowanie duchowego, kulturowego i religijnego dziedzictwa oraz troska o utrzymanie pokoju na świecie, w tym o pokój i pojednanie z narodem polskim.

Jednym z najważniejszych przewodników określających ducha wspólnoty był właśnie prałat Franz Manthey, duchowy doradca tego ruchu w latach 1968-1971.

Ta niezwykle ciekawa postać autora rozprawy jest do dzisiaj w Pelplinie, wśród duchownych i ludzi zainteresowanych historią Pomorza, uosobieniem głębokiej wiedzy, a zarazem reprezentantem świata wielu kultur.

Urodzony w 1904 r. w Zaborowie pod Brodnicą, w rodzinie niemieckiego nauczyciela i żarliwej Polki, studiował w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie, a następnie na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. Do 1939 r. wykładał filozofię i teologię fundamentalną w pelplińskim seminarium, będąc jednocześnie nauczycielem w Gimnazjum Biskupim *Collegium Marianum*.

Wychowywany w świecie przenikających się kultur polskiej, niemieckiej i kaszubskiej, w dwudziestoleciu międzywojennym związał się z mniejszością niemiecką. W okresie II wojny światowej przyjął obywatelstwo niemieckie. Za pomoc udzielaną Polakom został po wojnie

zrehabilitowany i powrócił do pracy w Pelplinie jako bibliotekarz i profesor seminarium. Niepokojony często przez władze komunistyczne i Urząd Bezpieczeństwa wyjechał w 1958 r. do RFN, gdzie zmarł w 1971 r.

Po wojnie opublikował w Polsce pod pseudonimem wiele prac z zakresu filozofii i historii seminarium oraz diecezji. Będąc już w Niemczech napisał m.in. dwie książki poświęcone małej ojczyźnie: *Heimat und Heilsgeschichte. Versuch einen biblischen Theologie der Heimat* oraz *Heimat am Weichsel und Ostsee*.

W kontekście tych refleksji i rozważań trzeba usytuować opracowanie zamieszczone w publikacji wydanej przez Instytut Kaszubski. Na uwagę zasługuje fakt, że zainteresowanie F. Mantheya problematyką małej ojczyzny, historią Kaszubów wystąpiło w momencie, kiedy znalazł się z dala od niej. Tęsknocie i nostalgii sprzyjało również oddalenie od bliskich przyjaciół, wśród których było wielu Kaszubów.

Wszystkie teksty wydrukowane są w trzech językach: polskim, niemieckim i kaszubskim, co ma swoistą wymowę.

Nie ulega wątpliwości, że lektura tekstu F. Mantheya wymaga uwagi i krytycznej refleksji. Niemniej jest swoistym dokumentem zrozumienia podstawowych wątków historii Kaszubów i Pomorza, trafnie ukazującym m.in. zjawisko wzajemnego przenikania kultur słowiańskiej i niemieckiej oraz warunki kształtowania się współczesnej świadomości polskiej Kaszubów. Kontrowersyjne niekiedy poglądy i oceny stanowić mogą również znakomitą inspirację do systematycznych, a może wspólnych polsko-niemieckich studiów nad historią Pomorza i społeczności kaszubskiej.

Godnym odnotowania jest także fakt, że pierwsza publikacja Instytutu Kaszubskiego dedykowana jest *Belněmu Městrowi* Gerardowi Labudzie.

Hanka Dmochowska

